POLITYKA CHIN

ZWROT KU CHIŃSKIM TRADYCJOM: NARODOWA POLITYKA PREZYDENTA XI JINPINGA

Luo Guojie 罗国杰

Xia Weidong 夏伟东¹

UŻYWAĆ STAREGO DZIEDZICTWA DLA WSPÓŁCZESNOŚCI (GU WEI JIN YONG²) I TWORZYĆ NOWE NA PODSTAWIE STAREGO (TUI CHEN CHU XIN³)⁴

¹ Pierwszy z autorów jest emerytowanym profesorem Uniwersytetu Ludowego Chin (Zhongguo Renmin Daxue), jednego z najlepszych w tym kraju, specjalizującym się w naukach społecznych i humanistycznych. Eksperti z niego odegrali ogromną rolę w przeprowadzeniu reform Deng Xiaopinga. Drugi autor jest zastępcą redaktora naczelnego pisma „Qiushi”, 求是 [Poszukiwanie Prawdy], organu teoretycznego KC KPCh.

² *Gu wei jin yong*, 古为今用 [używać starego dla współczesności] jest idiomem, który oznacza krytyczne wykorzystywanie wartościowych elementów kultury tradycyjnej w służbie dnia dzisiejszego. Patrz *Zhongguo chengyu fenlei da cidian*, 中国成语分类大辞典 [Wielki słownik różnych rodzajów idiomów], red. Han Xing [韩省], Xin Shijie Chubanshe, Beijing 1989, s. 548. Por. *Xiezuochengyu fenlei cidian*, 写作成语分类词典 [Słownik rodzajów idiomów używanych w tekstach pisanych], Jiefang Jun Chubanshe, Shengyang 1990, s. 531. Powyższy idiom był często używany przez umiarkowanych lewicowców pragnących przynajmniej częściowo zachować stare dziedzictwo kulturalne. Odwoływał się do niego także Mao Zedong. Był przez niego przywoływany razem z zasadą *yang wei zhong yong*, 洋为中用 [używać dorobku Zachodu w służbie Chinom]. Zasada ta oznacza selektywne i krytyczne przyjmowanie tych elementów dorobku cywilizacji zachodniej, których przyjęcie jest korzystne dla Chin. Patrz *Zhongguo chengyu fenlei da cidian*, s. 29.

³ *Tui chen chu xin*, 推陈出新 [Tworzyć nowe na podstawie starego] jest starym powiedzeniem chińskim. Pochodzi z *Liangxi manzhi*, 梁溪漫志 [Eseje napisane w Liangxi], rozdz. *Zhang Wenqian zhouji*, 张文潜粥记 [Zhang Wenqiana zapiski o kleiku ryżowym]. Książka ta była zbiorem esejów na temat spraw politycznych w czasach dynastii Song, skompilowanym pod koniec XII w. i wydany po raz pierwszy w 1201 r.

⁴ Jest to tłumaczenie fragmentów artykułu, który ukazał się w „Qiushi”; *Using the Past to Serve the Present and Bringing Forth the New From the Old – A Discussion on Carrying Forward Traditional Chinese Virtues*, „Qiushi” 2014, t. 6, nr 4, s. 138–149. W przypadku istotnych różnic między wersją anglojęzyczną a chińską uzupełniano albo korygowano tekst na podstawie wersji chińskiej (w internetowym wydaniu czasopisma „Qiushi” <http://www.qstheory.cn/hqw/2014/201407/201404/>

I. Właściwe traktowanie tradycyjnych norm moralnych

Od początku okresu modernizacji Chin, a nawet jeszcze po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej, prądy nihilistyczne, okcydentalizacyjne oraz skrajnie konserwatywne stanowiły część chińskiego krajobrazu intelektualnego. Pierwszy i drugi totalnie negowały chińską kulturę tradycyjną i zawarte w niej normy moralne, trzeci zaś bezwarunkowo je akceptował. Kiedy tylko warunki na to pozwalały, w różnym stopniu dawały o sobie znać. Dla chińskich komunistów określenie własnego stosunku do tradycyjnej kultury i moralności było procesem trudnym i skomplikowanym. Dopiero w czasach Mao Zedonga i innych wielkich komunistów chińskich Komunistyczna Partia Chin (KPCh) zdołała się do nich właściwie ustosunkować. Podczas pracy nad zaadaptowaniem marksizmu do warunków panujących w Chinach, wspomniane pokolenie komunistów chińskich określiło podstawowe zasady marksistowskie odnośnie do tego, jak traktować tradycyjną kulturę i moralność. Do zasad tych zaliczały się: używanie starego dziedzictwa dla współczesności, tworzenie nowego na podstawie starego i krytyczne przyswajanie sobie dziedzictwa narodowego. Mao Zedong powiedział: „Dzisiejsze Chiny wyrosły z chińskiej przeszłości. Jesteśmy marksistami w naszym podejściu do historii i nie możemy odciąć się od naszych związków z przeszłością. Powinniśmy podsumować jej dorobek od Konfucjusza do Sun Yat-sena i przyjąć go jako nasze drogocenne dziedzictwo”. Stwierdził także: „Powinniśmy przesiewać starą kulturę, odrzucając feudalne śmieci i przyswajając jej demokratyczną esencję. Jest to konieczne, jeśli chcemy rozwijać nową kulturę narodową oraz przekonanie o jej wartości. Jednakże nie oznacza to, że możemy wszystko bezkrytycznie przyswajać”. Innymi słowy, nie należy po prostu bezkrytycznie akceptować dziedzictwa historycznego i każdego postępowego aspektu kultury, lecz trzeba „traktować je jak jedzenie – najpierw je przeżuwać, potem poddawać obróbce jelit i żołądka przez soki oraz wydzieliny, a następnie dzielić na składniki odżywcze, które zostaną przyswojone i nieczystości, które zostaną wydalone – [dopiero po takim potraktowaniu postępowe aspekty kultury i dziedzictwo historyczne] będą mogły nas odżywiać”.

Z teoretycznej perspektywy wymieniane wyżej klasyczne stwierdzenia Mao Zedonga zdefiniowały zasady, które konstytuują właściwą postawę względem tradycyjnej kultury chińskiej i zawartych w niej norm moralnych. Jednakże dla kraju, którego korzenie historyczne sięgają kilku tysięcy lat w przeszłość, zadanie krytycznego przyswojenia sobie jej dorobku, używania dawnego dziedzictwa dla

t20140410_339055.htm). Tekst ten pierwotnie został opublikowany w innym czasopiśmie partyjnym „Hong Qi Wengao” [Rękopisy Czerwonego Sztandaru] 2014, nr 7. Wszystkie przypisy pochodzą od tłumacza.

współczesności i tworzenia nowego na podstawie starego nie może być dokonane za jednym zamachem. W ciągu pięciu tysięcy lat rozwoju tradycyjna kultura chińska i zawarte w niej tradycyjne normy moralne nabrały dwoistego charakteru i stały się wewnętrznie sprzeczne. Oznacza to, że w chińskiej kulturze tradycyjnej znajdują się zarówno demokratyczna esencja, jak i feudalne zanieczyszczenia. Ma ona nie tylko aspekty chwalebne, progresywne i innowacyjne, lecz także negatywne, konserwatywne i zacofane. W niektórych przypadkach jej „esencja” i „zanieczyszczenia” zlały się w jedno, tworząc mieszaninę elementów dobrych i złych. Dlatego też można powiedzieć, że chociaż chińska tradycja stanowi niewyczerpane źródło bogactwa, to jednak jest ono ograniczone warunkami historycznymi, w których się kształtowało. Ten fakt oraz ciągle wyzwania i wpływ ze strony kultury zachodniej, która cieszyła się pozycją dominującą, sprawiają, że sprawa stosunku do chińskiej kultury tradycyjnej oraz zawartych w niej norm moralnych stała się bardzo trudna i skomplikowana – tak bardzo, że mieszkańcom innych krajów trudno to sobie wyobrazić. Czy tradycyjna kultura i związana z nią moralność są pomocą, czy przeszkodą w rozwoju Chin? Odpowiedzi na to pytanie stanowiły przedmiot poważnych dyskusji i wielkich podziałów wśród Chińczyków od początku okresu modernizacji Chin. (...)

II. Respektowanie obiektywnych praw rządzących dziedziczeniem i transmisją tradycyjnych wartości moralnych

Podstawowe wartości socjalistyczne zarówno na poziomie państwa, społeczeństwa, jak i jednostki nie są czymś, co można po prostu „zaprojektować”. Muszą raczej opierać się na dorobku tradycyjnej kultury i moralności, który zostanie poddany naukowej krytyce i połączony ze zrozumieniem dla ducha współczesności. (...)

W szybko rozwijającym się dzisiejszym świecie, krytyczne przyswajanie sobie tradycji jest czymś, co łatwo może zostać zanegowane. Tradycyjna kultura i moralność zawierają w sobie ducha, zwyczaje i cnoty przodków oraz mają ograniczenia związane z warunkami historycznymi, geograficznymi i klasowymi. Wiele zawartych w nich elementów nie jest wartych tego, aby je rewitalizować, ponieważ byłoby to nakładaniem na barki narodu niepotrzebnego brzemia. Jednakże należy uzmysłwić sobie, że współczesność jest strukturalnie związana z kulturą i moralnością uznawaną w przeszłości. Każda próba zanegowania tego związku, przez całkowite wyrzeczenie się tradycji, jest nie tylko skazana na porażkę, lecz także może prowadzić do chaosu.

Zasady używania starego dziedzictwa w służbie współczesności i tworzenia nowego ze starego nie oznaczają stronniczego przywiązania do własnej spuścizny

kulturowej ani tęsknoty za tym, co przeminęło. Są one wyrazem poszanowania dla obiektywnych praw rządzących przekazywaniem kultury z pokolenia na pokolenie. W znakomitej chińskiej kulturze tradycyjnej istnieją elementy ponadczasowe, warte przekazywania ich następnym pokoleniom. Należą do nich m.in. cnoty dobroci, szacunku dla ludu, zaufania, prawości, jedności i harmonii (...). Propagowanie tych cnót i przekazywanie ich przyszłym pokoleniom będzie pomocne w umacnianiu wartości socjalistycznych. (...)

III. Indywidualne traktowanie poszczególnych tradycyjnych wartości moralnych

Używanie starego dziedzictwa dla współczesności oraz budowanie nowego ze starego to ogólne zasady dotyczące traktowania chińskich tradycyjnych wartości moralnych.

Stosując je, należy uwzględnić specyfikę każdego badanego przypadku.

Zgodnie z dzisiejszym punktem widzenia oraz współczesną metodologią, tradycyjne wartości moralne można podzielić na trzy kategorie. Do pierwszej będą się zaliczać te, które należy uznać za zasadniczo dobre. Do drugiej te, które należy uznać za zasadniczo złe – jak ideologiczne uzasadnienia niewolnictwa, hierarchii feudalnej oraz myślenia hierarchicznego. Do trzeciej natomiast te, w których elementy dobre i złe są ze sobą pomieszane. (...)

Wartości zasadniczo dobre należy krytycznie przyswajać i przekazywać je przyszłym pokoleniom, stosując przy tym zasady używania starego dziedzictwa dla współczesności oraz tworzenia nowego na podstawie starego. (...)

Zasadniczo złe należy odrzucać, poddawszy je krytycznej analizie. (...)

W przypadku tych tradycyjnych wartości moralnych, w których elementy dobre i złe są pomieszane, należy je rozdzielić i próbować zachowywać dobre przy odrzucaniu złych. (...)

IV. Właściwe metody traktowania tradycyjnych wartości moralnych

W świetle nakazów metodologicznych prawidłowy sposób traktowania tradycyjnych chińskich wartości moralnych wymaga ustalenia relacji między ich wymiarem partykularnym a uniwersalnym. W przeszłości brak odpowiedniej metodologii przyczyniał się do tego, że były one traktowane niewłaściwie. Na przykład pogląd, że w ogóle nie należy ich sobie przyswajać, jest błędny, ponieważ skupia się jedynie na ich wymiarze partykularnym – czasie, ludziach i sprawach związanych z ich powstaniem. Tym samym wyznawcy powyższego poglądu nie uznają

możliwości istnienia w nich elementów uniwersalnych i ponadczasowych. Z drugiej strony postawa skrajnie konserwatywna, zgodnie z którą cała tradycja winna być bezkrytycznie zaakceptowana, również jest błędna, nadmiernie bowiem akcentuje uniwersalność tradycyjnych wartości moralnych, zapominając o partykularnym charakterze ich kontekstu historycznego. W rezultacie zwolennicy tej postawy nie dostrzegają konieczności reform moralności tradycyjnej. (...)

V. Kluczowe idee tradycyjnej moralności chińskiej

Kluczowe idee tradycyjnej moralności chińskiej mogą zostać podsumowane za pomocą wyrażenia „świat przynależy do wszystkich”⁵.

Na podstawie analizy kilku tysięcy lat tradycji chińskiej można powiedzieć, że wszystkie aspekty kultury chińskiej, które dzisiaj są oceniane pozytywnie, są przeniknięte duchem zawartym w słowach *Zapisków o rytuałach*: „Kiedy zasady moralne (*dao*) są respektowane, świat przynależy do wszystkich”⁶. (...)

Z punktu widzenia tradycyjnych cnót chińskich, w relacjach z innymi ludźmi, jak i ze społeczeństwem jako całością, każda jednostka powinna stawiać innych na pierwszym miejscu i czerpać radość z pomagania im. Powinna także być gotowa do wypełniania swych obowiązków wobec ojczyzny i ludu, a nawet do „poświęcenia własnego życia dla słusznej sprawy”⁷. Koncepcja poświęcenia się jednost-

⁵ *Tianxia wei gong*, 天下为公 [świat przynależy do wszystkich] to starożytne chińskie powiedzenie wywodzące się z *Liji*, 礼记 [Zapiski o rytuałach], rozdz. *Li yun*. Pełne brzmienie zdania to *Da dao xing ye, tianxia wei gong* 大道行也, 天下为公 [Kiedy zasady moralne (*dao*) są respektowane, świat przynależy do wszystkich]. Patrz J. Legge, *Li Chi. Book of Rites*, s. 364 (księga VII, cz. 2), zmod. Sun Yat-sen przyjął zasadę „świat przynależy do wszystkich” jako podstawę ideologii Guomindangu. Patrz „Azja–Pacyfik” 2011, nr 14, 4 strona okładki. Wykład jego zasad: Sun Yat-sen, *Trzy zasady ludu*, przekł. A. Łobacz, Wydawnictwo Akademickie Sedno, Warszawa 2014.

⁶ Patrz przyp. 5 (75).

⁷ W oryginalnym tekście chińskim połączono w jedno zdanie dwa cytaty z ksiąg klasycznych. Pierwszy z nich pochodzi z *Lunyu*, 论语 [Dialogi konfucjańskie], rozdz. *Księgę Ling z Wei* (*Weiling Gong*, 卫灵公), 15.8. Zdanie przypisywane tam Konfucjuszowi brzmi: „Są nawet tacy, którzy gotowi są śmierć ponieść, by cnocie (*ren*, 仁) nie uchybić”. Patrz *Dialogi konfucjańskie*, s. 152 (zmod.). Tłumaczenie Kunstlera zmodyfikowano na podstawie tłumaczenia Jamesa Leggego, które lepiej oddaje faktyczny sens wypowiedzi Konfucjusza. Por. J. Legge, *The Chinese Classics*, t. 1, s. 297 (księga XV, rozdz. 8). Drugi cytat jest fragmentem wypowiedzi z *Mengzi*, 孟子 [Księga Mencjusza], rozdz. 11, *Gaozi*, 告子 [Mistrz Gao], cz. I (11.10.). Wypowiedź ta w całości brzmi: „Lubię jeść ryby i lubię też łapy niedźwiedzie. Kiedy nie mogę obydwu dostać jednocześnie, porzucam rybę i wybieram łapy niedźwiedzie. Tak samo – pragnę życia i pragnę prawości. Kiedy nie daje się to pogodzić, porzucam życie i wybieram prawość”. Patrz Mencjusz i Xunzi, *O dobrym władcy, mędrcach i naturze ludzkiej*, przekł. M. Religa, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 1999, s. 63. Por. J. Legge, *The Chinese Classics*, t. 2, s. 411 (księga VI, cz. I, rozdz. 10.).

ki na rzecz dobra wspólnego⁸ jest tym, co odróżnia moralność chińską od moralności zachodniej i stanowi o jej przewadze nad indywidualistycznymi tradycjami moralnymi Zachodu.

Przez pięć tysięcy lat swojej historii naród chiński wiele cierpiał z powodu kłopotów wewnętrznych oraz zagrożeń zewnętrznych, przeżywając na przemian okresy pomyślności i upadku (...). Niewątpliwie idea zawarta w słowach „świat przynależy do wszystkich”, będąca duchem kładącej nacisk na dobro wspólne tradycyjnej moralności chińskiej, była czynnikiem jednoczącym Chińczyków i ich cywilizację. Stanowiła źródło ich siły w obliczu trudności. (...) Bazując na swojej wewnętrznej sile, naród chiński zawsze potrafił powstawać jak Feniks z popiołów i odnawiać swoją żywotność.

Przekład Marek Tylkowski

⁸ W chińskim oryginale artykułu użyto wyrażenia *zhengti zhuyi daode*, 整体主义道德. Jego dosłownym tłumaczeniem byłoby wyrażenie „moralność holistyczna”. W angielskiej wersji artykułu przetłumaczono je jako *concept of the greater good*. Z kontekstu wynika, że ma ono wskazywać na gotowość indywidualnej jednostki do poświęcania się na rzecz dobra wspólnego. Dlatego też tak zostało przetłumaczone.